

taas ilmenee siinä muistutuksessa, että sellaiset vieraskieliset sanat ja nimet kuin *Peugeot* ja *Churchill* tulisi ääntää asianomaisen kielen mukaan.

Toisen osaston ensimmäisessä kirjoituksessa »Kielenohjailu ja kieliyhteisö» Osmo Ikola pohdiskelee sitä, missä määrin kielen järjestelmää voidaan tietoisesti muuttaa. Hän korostaa, että kieliyhteisö lopulta ratkaisee, hyväksyykö se jonkin muutosehdotuksen vai ei. Samansuuntaisestihan myös E. N. Setälä ajatteli, kun hän 1921 ilmestyneessä artikkelissaan »Oikeakielisyydestä suomen kielen käytäntöön katsoen» pohdiskeli kielivirheen olemusta. Hänen mukaansa kielivirhe on sellainen ilmaus, joka on ristiriidassa kieliyhteisön kielenkäytön kanssa jonain aikana, ja siis »kielellisen ilmauksen oikeuden ja vääryyden ratkaisee käytäntö» (Setälä, *Kielentutkimus ja oikeakielisyys* s. 120 ja 121). Osmo Ikolan mukaan kielenhuollon menestymisen ehtona on, että kieliyhteisö otetaan riittävässä määrin huomioon. Hän tähdentää, että kielen muuttamisyrityksiin on ryhdyttävä vain painavista syistä ja suositusten tulisi olla mahdollisimman yksinkertaisia ja helppotajuisia. Tämä Ikolan kirjoitus on ilmestynyt ensimmäisen kerran *Virittäjässä* 1951, kolmekymmentä vuotta Setälän äsken mainitun artikkelin jälkeen.

Setälän artikkelin »Oikeakielisyydestä suomen kielen käytäntöön katsoen» tuo mieleen myös Ikolan kirjan nimi »Kielen elämää ja käyttöä». Tässä artikkelissaan Setälä oli sitä mieltä, että kielimiehillä on oikeakielisyyssyysyksissä sanaan sijaa vain siinä määrin kuin he ovat itselleen hankkineet selvän käsityksen kielen elämästä, itselleen selvittäneet kielen aatteellisen tehtävän, sen päämäärän, johon on pyrittävä (*Kielentutkimus ja oikeakielisyys* s. 146). Ikolan kirjan toinen osasto valaisee eri puolilta kielen elämää, sen muuttumista ja kehittymistä.

Jo esittelemäni kirjoitus »Kielenohjailu ja kieliyhteisö» varmasti kiinnostaa aiheasetelmansa vuoksi monia lukijoita.

Artikkelista »Kirjakielemme rakennusaineet» voi kuka tahansa saada nopeasti ja helposti selkeän käsityksen suomen kirjakielen historiasta, niin ytimekkäästi tämä kehityskertomus esitetään 11 sivulla. Kielen sanojen ja sanontojen syntyä ja merkityksenkehitystä selvitetään esimerkkien avulla kolmessa kirjoituksessa. Uuden raamatunkäännöksen periaatteita ja tavoitteita esittelee »Isä meidän ja malka». Tarkkuus ei olekaan aina kielenkäytössä tarpeen yhden kirjoituksen mukaan. Ainakin jotkut kirjoituksista voivat tietysti olla lukijoille ennestään tuttuja, mutta nyt ne ovat uuden kokonaisuuden osia. Kirjan lopussa on kokoaiva sanahakemisto ja henkilöhakemisto.

Kielen elämää ja käyttöä -kirja on selkeää ja havainnollista luettavaa alusta loppuun niin äidinkielen opettajille kuin muillekin suomen kielen käytöstä ja huollosta sekä sen historiasta kiinnostuneille.

RITVA STARK

Murretietoa Miehikkälästä

KLAUS LAALO *Miehikkälän murreopas*. Etelä-Saimaan Kustannus Oy. Lappeenranta 1990. 83 s.

Murreoppaita on Suomessa julkaistu yllättävän vähän, vaikka murteet ja murre-erot tunnetusti kiinnostavat suomalaisia. Mieleen tulevat vain Veikko Ruoppilan *Etelä-Karjalan murreopas* (1956), Aimo Turusen *Pohjois-Karjalan murreopas* (1956) ja Alpo Räisäsen *Kainuun murteiden ja nimistön opas* (1982) — kaikki siis maakuntien murreoppaita. Koulujen tarpeisiin lienee jonkinlaisia murremonisteita tehty muuallakin. Jos jätämme huomiotta tekstijulkaisujen yhteydessä olevat suppeahkot murrekatsaukset, on Klaus Laalon *Miehikkälän*

Kirjallisuutta

murreopas tiettävästi ensimmäisiä yhden pitäjän murretta esitteleviä oppaita.

Laalo on kerännyt tasokkaan ja kaikesta päätellen myös varsin laajan koelman Miehikkälän murteen muoto-opillista aineistoa. Keruutyössään hän on joutunut haastattelemaan yli 30 murteenpuhujaa. Lisäksi hän on poiminut esimerkkisanoja ja -lauseita suomen kielien nauhoitearkiston miehikkäläläisäänitteistä. Kirjoittaja on murreoppaan laatimista varten saanut käyttöönsä myös kaksi Miehikkälän murteesta kootua sanakokoelmaa, joiden laajuus ei kuitenkaan käy ilmi. Ilmeistä kuitenkin on, että Laalo on voinut hyödyntää näitä lähinnä vain kirjansa sanastoa käsittelevässä osassa. Pääosa oppaan murreaineksesta on ilman muuta tekijän itsensä keräämää. Kirjassa esiteltävä murre vastanee tämän vuosisadan alussa Miehikkälän keskikylissä puhuttua kielimuotoa. Monia lukijoita olisi varmasti kiinnostanut haastateltavien nimien lisäksi myös heidän syntymäaikansa ja kotikylänsä sekä tieto siitä, milloin aineisto on kerätty.

Miehikkälän murreopas sisältää laajahkon johdannon lisäksi neljä muuta päälukua, joissa käsitellään murteen sanastoa sekä äänne- ja muoto-oppia. Viimeisessä luvussa on kielenäytteitä. Kirjaa elävöittämässä on 16-sivuinen kuvaliite, jossa esitellään enimmäkseen entisajan töitä tukinuitosta turpeennostoon ja naapuripitäjissä asti kuuluisien pärekorien valmistamiseen saakka.

Johdantoluvussa Laalo hahmottaa Miehikkälän murteen asemaa suomen murteiden joukossa, pohdiskelee murteessa esiintyviä vaihteluja ja osoittaa, miten perusteettomia ovat kuvitelmat joskus puhutusta »puhtaasta murteesta». Murremaantieteellisen sijainnin esittäminen on enemmän kuin paikallaan, kun otamme huomioon, että Miehikkälä kuuluu Kymenlaakson maakuntaan, mutta sen murre ei kuulu Kymenlaakson murteistoon. Siellä ei tietenkään puhuta liioin karjalaa, vaikka pitäjä on joissakin yhteyksissä tulkittu Etelä-Karjalaksi,

joissakin Lounais-Karjalaksi. Laalo lukee Miehikkälän kansankielen selkeästi ja johdonmukaisesti kaakkoismurteisiin. Johdanto on kokonaisuudessaankin hyödyllistä luettavaa, ja erityisen antoisaa se on kaikille murreoppaan laatimista suunnitteleville.

Sanastoa käsittelevä luku on kirjan laajin ja alkusanoista päätellen myös tärkein osa. Tekijä tarkastelee erikseen ruotsalaisia lainasanoja, venäläisiä lainasanoja ja murteen muuta sanastoa. Ruotsalaislajinoja luetellaan kolmisenkymmentä ja samalla esitellään, millaisia muutoksia ne ovat Miehikkälän murteeseen mukautuessaan joutuneet kokemaan. Mukaan olisi voinut ottaa myös viimeisessä murrenäytteessä (s. 81) esiintyvän hirsikehikkoa tarkoittavan *kastisanan* (vrt. rts. kast).

Venäläisiä lainasanoja luetellaan nelisenkymmentä. Joukossa on muutamia sellaisiakin sanoja, jotka voisi katsoa suomen kirjakieleen kuuluviksi (esim. *paltto(o)*, *setolkka*, *värttänä*) ja mainita yleiskielen venäläislainojen yhteydessä. Samoin kuin kaikista ruotsalaislajinoista useimmista venäläislajinoistakin mainitaan lainanantajakielen originaali. Täydellisyyden vuoksi olisi odottanut, että myös seuraavien lainasanojen venäläinen originaali olisi annettu: *kalenat* 'iltamat, tanssit' (vrt. ven. koleda), *pikomi* 'kiireinen juoksu' (ven. begom), *serpa* 'keitto, liemi' (ven. ščerba, šerba), *setakka* 'kyytiläinen' (ven. sedok), *setolkka* (ven. sedelka), *sulain* 'eteisessä oleva ruokakomero' (ven. čulan), *tarakka* 'kuorma, lisäpaino' (ven. toroka) ja *veslain* 'airo' (ven. veslo). Luetteloon olisi voinut ottaa mukaan myös laatikkoa tarkoittavan sanan *jässikkä* (vrt. ven. jaščik), mikä esiintyy eräässä murrenäytteessä (s. 81).

Miehikkälän murteen muuta sanastoa Laalo luettelee pitkälti toista sataa. Mukaan valitut sanat ovat enimmäkseen yleiskielelle vieraita (poikkeuksia: *haasia*, *haastattaa*, *havahtua*, *iltanen*, *kuurna*). Kirjoittaja esittelee lisäksi kymmeniä yleiskielessä esiintyvien sanojen äännevariantteja. Kaiken kaikkiaan nämä

ryhmät ovat varsin kirjavia. Pari luetteloihin valittua sanaa antavat aihetta pieniin kommentteihin. Sana *atra* — samoin kuin omissa 1960-luvulta peräisin olevissa Miehikkälän murteen muistiinpanoisani esiintyvä *tetri* — ovat kieltämättä väistyviä muotoja, mutta niitä eivät ainakaan Miehikkälän länsiosissa uhanneet niinkään länsimurteiden ja yleiskielen *aura* ja *teeri* kuin *aira* ja *teiri*. Sanan *atrain* asema sitä vastoin vaikutti vahvalta. Nykyäänhän tämä itämurteista peräisin oleva asu kelpaa jo kirjakielenkin. Miehikkälän seudulle ominaisen painokkaan *oni*-muodon (Suurmiehikkälässä *ono* 'on') yhteydessä voisi huomauttaa painokkaasta adverbista *nyti* 'nyt'. *Lamusaje* tarkoittaa tietääkseni laaja-alaista »maakunnansadetta», jossa sateen voimakkuus ei ole tärkeää vaan laaja-alaisuus ja kesto.

Miehikkälän murteen äännepiirteitä käsittelevässä luvussa tekijä tarkastelee mm. *k:n* ja *t:n* astevaihtelua, vahva-asteisia *aikoissa-*, *tyttöille-*tyyppisiä monikkomuotoja, loppuheittoa, *ts:n* edustusta (jonka yhteydessä olisi voinut huomauttaa poikkeuksellisista geminaat-ta-t:llisistä *likitten-*, *ylitten-*tyyppisistä prolatiivimuodoista) ja geminaatiota. Niin tässä kuin sanantaivutuksen piirteitä käsittelevässä luvussakin Laalo keskittyy pääasiassa sellaisiin piirteisiin, jotka Miehikkälän murteessa eroavat yleiskielen edustuksesta. Tämä on murreoppaita tehtäessä epäilemättä järkevä ratkaisu.

Murreoppaan johdannossa murteessa esiintyvää vaihtelua analysoidessaan (s. 19) tekijä sanoo Miehikkälänkin murteessa olevan pieniä eroja eri puolilla pitäjää ja mainitsee niistä esimerkkinä avustajansa Martti Riihelän toteaman eron: Miehikkälän kirkonkylässä esiintyi taivutustyyppi *männy*, *tullu*, Muurikkalassa taas *mänt*, *tult*. Tähän pitäjän sisäisten murre-erojen esittely sitten valitettavasti jääkin. Tällaiset kylittäiset erot ja pitäjää halkovat murrerajat kiinnostaisivat uskoakseni monia lukijoita. Nyt ei esimerkiksi geminaation käsittelyn yh-

teydessä mainita lainkaan, että Miehikkälän läntisimmistä osista geminoituminen puuttuu. Loppukahdennuksen yhteydessä (s. 56–57) Laalo sanoo, että kahdennusta »esiintyy, mutta sitä ei esiinny säännöllisesti, ja jos sitä esiintyy, niin enimmäkseen heikkona — usein niin heikkona, että sitä on vaikea varmasti kuulla». Ilmiötä selventävä esimerkkiaineistokin on jostain syystä pelkästään suomen yleiskielestä. Otaksuttavasti loppukahdennuksesta voisi sanoa ainakin sen, että se on pohjoispitäjällä yleisempää kuin eteläisissä kylissä.

Sanantaivutuksen piiriin kuuluvista piirteistä Laalo on valinnut oppaaseensa mm. illatiivityypin *maahaan*, *työhöön*, yksitavuisten verbien yksikön 3. persoonan preesensmuodot mallia *puip*, *syöp* (joita Miehikkälässä käytetään myös monikon 3. persoonan tehtävissä), *antaat-*, *pessiit-*tyyppiset preesensin ja imperfektin monikon 3. persoonan muodot sekä *paimensi* — *paimenti*, *kielsi* — *kielti* -tyyppiset imperfektit. Viimeksi mainittuja muotoja Laalo tutki jo väitöskirjatyössään ja voikin nyt sen varassa jakaa tapaukset kolmeen eri tavoin käyttäytyvään ryhmään. Edelleen kirjoittaja tarkastelee abessiivia, kivettyneitä sijamuotoja prolatiivia ja eksessiivia sekä vaihtelua *olt* — *ollu* — *ollunnaa*. Miehikkälän murteesta poimittuihin *ollu*-tyypin esimerkkeihin olisi monipuolisuuden vuoksi voinut ottaa mukaan myös tapauksia, joissa on — toisin kuin yleiskielessä — geminaatta-*n*, siis esimerkiksi *syönny* (ks. s. 74), *pitänny* (s. 81), *riittännny* (s. 82). Viimeisenä ryhmänä on ns. *loi*-monikko. Sitä ei havaintojeni mukaan yleensä käytetä niissä murteissa, joissa ovat vallalla aiemmin mainitut *aikoissa-*, *tyttöille-*tyyppiset monikkomuodot. Miehikkälänkin *loi*-monikot näyttävät rajoittuvan sanontaan *olla välilöissä*. Sitä voi kuulla joskus jopa hämäläismurteiden puolella Sippolassa.

Viimeisessä luvussa on Laalon äänittämiä ja litteroimia kielennäytteitä sekä hänen avustajansa Martti Riihelän kirjoittama murrepakina. Oppaan tekstin-

netyt näytteet ovat tietääkseni ainoat Miehkälän murteesta julkaistut aidot kielennäytteet sitten Lauri Kettusen Suomen murteet -teoksen I osan ilmentymisen v. 1930. Kettusella oli parinkymmenen rivin näyte Miehkälän kirkonkylästä. Laalon ensimmäinen näyte on Muurolasta, muiden näytteiden saantikylää ei ole mainittu.

Murreoppaan laatimiseen ei ole vaikiintunut mitään tiettyä kaavaa – onneksi. Nyt on murteiden harrastajilla kaikki mahdollisuudet ottaa kuvattavan murteen erikoispiirteet haluamallaan tavalla huomioon. Klaus Laalon kirjaansa tekemä jäsentely vaikuttaa onnistuneelta. Kun hän lisäksi on muoto-opillista aineistoa Miehkälästä kerätessään perehtynyt hyvin paikkakunnan murteeseen, ei ole ihmeteltävä sitä, että hänen oppaansa tarjoaa mielenkiintoista luetavaa muillekin kuin miehkäläläisille. Edellä esittämäni kritiikki kohdistuu pääosin vähäisiin yksityiskohtiin ja perustuu ajatukseen, että pitäjäläisiä itseään voivat kiinnostaa kylienkin puheenparren erikoisuudet ja pitäjän eriosien murre-erot samoin kuin se, miten Miehkälän murre mahdollisesti eroaa vanhan emäpitäjänsä Virolahden murteesta (Miehkälähän itsenäistyi kunnallisesti ja seurakunnallisesti vain runsaat sata vuotta sitten) ja miten se poikkeaa itä- ja pohjoispuolen naapuripitäjien kielestä (esim. Mieh-VirL *tu(l)lee*, Säkk-Yläm-Luu *tulloo*). Joka tapauksessa Laalo on saanut aikaan murrejulkaisun, jonka uskon innoittavan toisiakin muoto-opin kerääjiä ja muita murteiden tutkijoita seuraamaan perässä. Huolellisesti tehty murreopas sisältää arvokasta kielinainesta ja kiintoisia tutkimustuloksia, mutta samalla se on myös kaunis kiitos korvauksetta toimineille kielimestareille ja muille paikallisille avustajille.

MATTI PUNTTILA

Uutta passiivista

PAUL KENT ANDERSEN *A new look at the passive*. Duisburger Arbeiten zur Sprach- und Kulturwissenschaft 11. Peter Lang, Frankfurt am Main 1991. 161 s.

Passiivi on kielenilmiö, josta on kirjoitettu paljon mutta joka ei tunnu lakkaavan askarruttamasta kielentutkijoita. Paul Kent Andersenin tuore teos on yksi lisää maailmalla runsaana rönsyävään passiivitutkimukseen. Suomalaislukijaa kirja kiinnostaa siksi, että sen yhtenä aineskielenä on suomi.

Passiivi on oikeastaan sisällöltään epätarkka kielioppitermi, koska sillä voidaan viitata monentyyppisiin kielen rakenteisiin. Se voidaan käsittää morfologiseksi, syntaktiseksi, semanttiseksi, kognitiiviseksi tai diskurssin ilmiöksi. Kirjassaan Andersen pyrkii löytämään passiiville yleispätevän universaalien määrittelyn, mihin eivät hänen mielestään ole toistaiseksi pystyneet sen paremmin formaaliset kuin funktionaalis-typologisetkaan kieliteoriat. Andersen käsittelee tässä tutkimuksessa passiivia lähinnä muodon (morfologian ja syntaksin) kannalta sitoutumatta mihinkään tiettyyn kieliopilliseen kuvausmalliin. Myöhemmin hän aikoo paneutua passiivin funktionaaliin ominaisuuksiin.

Passiivi-termin juuret johtavat latinan kautta kreikkaan. Kreikan kieliopissa erotettiin kolme verbien pääluokkaa: *enérgeia*, *páthos* ja *mesótēs* (latinannettuna *activum*, *passivum* ja *medium*). Passiiviksi käännetyllä kreikan *páthos*-luokalla ei kuitenkaan alun perin ole tarkoitettu sitä, mitä passiivilla nyt tarkoitetaan. Passiivi-termin nykyinen käyttötapa on Andersenin mukaan modernin kielitieteen luoma ja perustuu alkupe- räisten kreikan ja latinan termien väärään tulkintaan. Terminologiset seka- vuudet näyttävätkin selvästi haitanneen passiivin tutkimista.

Passiivi on perimmältään morfologinen luokka: sen ilmaisemiseen tarvitaan